

Φαίδον 2ο Μέρος

Περί ψυχής

Αθηναίος Πλάτωνας

Δες λοιπόν τώρα, Κέβη, ότι δεν είχαμε άδικο να συμφωνήσουμε, καθώς μου φαίνεται. Γιατί, αν δεν ανταποδώσουμε αμοιβαία στα αντίθετα την αμφίδρομη γένεση, διαγράφοντας τρόπον τινά ένα κύκλο, κι αν η γένεση ήταν ευθεία, από το ένα μόνο αντίθετο προς το αντικρινό του, και δεν επανέστρεφε, ούτε καν έστρεφε, καταλαβαίνεις βέβαια ότι όλα τα πράγματα θα είχαν τελικά την ίδια μορφή, θα πάθαιναν όλα το ίδιο και θα έπαυαν να γίνονται;

Πως αυτό; Είπε.

Δεν είναι δύσκολο να καταλάβεις αυτό που λέω. Ας υποθέσουμε ότι υπάρχει το «αποκοιμιέμαι», αλλά ότι το «αφυπνίζομαι» δεν είναι αμοιβαίο και δεν γίνεται από το κοιμώμενο. Καταλαβαίνεις βέβαια ότι όλα τα πράγματα στην τελική τους κατάσταση θα έκαναν την ιστορία του Ενδυμίωνα να φαίνεται κούφια λόγια και να μην έχει πού να εφαρμοστεί, αφού και όλα τα άλλα θα βρίσκονταν στην ίδια κατάσταση με αυτόν, δηλαδή θα κοιμούνταν. Κι αν όλα συνενώνονταν και δεν ξεχώριζαν μεταξύ τους, γρήγορα θα γινόταν πραγματικότητα η ρήση του Αναξαγόρα: «όλα τα πράγματα μαζί». Επίσης έτσι, φίλε Κέβη, αν πέθαιναν όλα όσα έχουν μερίδιο στη ζωή και αν, αφού πέθαιναν, τα νεκρά διατηρούσαν την ίδια μορφή και δεν επανέρχονταν στη ζωή, τότε δεν είναι άραγε πολύ αναγκαίο να είναι στο τέλος όλα νεκρά και να μη ζει τίποτε; Γιατί, αν το ζωντανό γινόταν από κάτι άλλο και αν το ζωντανό πέθαινε, τότε πως στην ευχή θα γινόταν να μην τα καταπίνει όλα ο θάνατος;

Δεν θα γινόταν νομίζω, Σωκράτη, είπε ο Κέβης, αντίθετα μου φαίνεται ότι από κάθε άποψη λες την αλήθεια.

Όπως μου φαίνεται, Κέβη, είπε, έτσι κι όχι αλλιώς έχουν τα πράγματα, κι εμείς δεν πλανιόμαστε συμφωνώντας στο θέμα αυτό, αλλά πράγματι η αναβίωση υπάρχει, οι ζωντανοί γίνονται από τους νεκρούς, οι ψυχές των νεκρών υπάρχουν [και η τύχη των αγαθών ψυχών είναι καλύτερη, ενώ των κακών χειρότερη].

Εξ άλλου, είπε ο Κέβης, παίρνοντας το λόγο, και σύμφωνα με εκείνο το επιχείρημα, Σωκράτη, αν ισχύει, που συνήθιζες συχνά να αναφέρεις, ότι δηλαδή για μας η μάθηση δεν είναι στην

πραγματικότητα παρά ανάμνηση, - και σύμφωνα μ' αυτό, λοιπόν, είναι αναγκαίο να έχουμε μάθει, σε κάποιο προηγούμενο χρόνο, αυτά που τώρα ανακαλούμε στη μνήμη μας. Αυτό θα ήταν αδύνατον, αν η ψυχή μας δεν υπήρχε κάπου πρωτού πάρει τούτη εδώ την ανθρώπινη μορφή. Ωστε και με αυτό το σκεπτικό, η ψυχή είναι, καθώς φαίνεται, κάτι αθάνατο.

Ωστόσο, Κέβη, είπε ο Σιμμίας παίρνοντας το λόγο, με ποιον τρόπο αποδεικνύεται; Για θύμισέ μου, γιατί αυτή τη στιγμή δεν θυμάμαι πολύ καλά.

Με ένα συλλογισμό, είπε ο Κέβης, τον καλύτερο, ότι, όταν ερωτώνται οι άνθρωποι, αν κάποιος τους υποβάλλει τη σωστή ερώτηση, αυτοί λένε για όλα πως πραγματικά έχουν – ωστόσο, αν δεν υπήρχε πράγματι μέσα τους γνώση και ορθή κρίση, δεν θα ήταν σε θέση να το κάνουν – έπειτα, αν περάσει κανείς στα γεωμετρικά σχήματα ή κάτι άλλο παρόμοιο, εδώ μπορεί με βεβαιότητα να πει κατηγορηματικά ότι έτσι έχει το θέμα.

Αν δεν πείθεσαι με αυτό το σκεπτικό, Σιμμία, είπε ο Σωκράτης, για δεξ μήπως, αν εξετάσεις το θέμα κάπως έτσι, συμμεριστείς την άποψή μου. Δεν πιστεύεις λοιπόν ότι αυτό που αποκαλούμε μάθηση είναι ανάμνηση;

Δεν είναι ότι δεν [σε] πιστεύω, απάντησε ο Σιμμίας, αλλά χρειάζεται να πάθω, είπε, αυτό για το οποίο γίνεται λόγος, να το επαναφέρω στη μνήμη μου. Απ' όσα προσπάθησε να αναφέρει ο Κέβης έχω σχεδόν ήδη θυμηθεί και πείστηκα. Ωστόσο, δεν θα άκουγα με λιγότερη προσοχή τώρα με ποιον τρόπο εσύ επιχειρήσες να το αναλύσεις.

Μ' αυτόν εδώ τον τρόπο, απάντησε εκείνος. Διότι συμφωνούμε βέβαια ότι, αν κάποιος ξαναφέρει στη μνήμη του κάτι, θα πρέπει να το έχει γνωρίσει κάποια στιγμή προηγουμένως.

Βέβαια, είπε.

Άραγε και σε τούτο εδώ δεν συμφωνούμε, ότι δηλαδή, όταν η γνώση παρουσιάζεται με κάποιον ανάλογο τρόπο, είναι ανάμνηση; Ποιον τρόπο εννοώ; Αυτόν εδώ. Αν κάποιος, βλέποντας ή ακούγοντας ένα πράγμα ή προσλαμβάνοντάς το με κάποια άλλη αίσθηση, δεν γνωρίζει μόνο αυτό, αλλά φέρνει στο μυαλό του και κάτι άλλο, που δεν είναι αντικείμενο της ίδιας γνώσης αλλά κάποιας άλλης, άραγε δεν έχουμε δίκαιο να ισχυριστούμε ότι ανακάλεσε στη μνήμη του αυτό του οποίου την έννοια συνέλαβε;

Πως αυτό;

Ας πούμε για παράδειγμα: άλλο πράγμα, φαντάζομαι, το να γνωρίζουμε τον άνθρωπο κι άλλο τη λύρα.

Πως μπορώ να το αρνηθώ;

Δεν αγνοείς βέβαια ότι οι εραστές, όταν δουν λύρα ή φόρεμα ή κάποιο άλλο αντικείμενο που χρησιμοποιούν συνήθως οι αγαπημένοι τους, παθαίνουν το εξής: αναγνωρίζοντας τη λύρα έρχεται στη σκέψη τους και η μορφή του νεαρού στον οποίο ανήκει η λύρα; Αυτό λοιπόν είναι ανάμνηση. Όπως ακριβώς πολλές φορές κάποιος που είδε τον Σιμμία θυμήθηκε τον Κέβη, και θα μπορούσαν να υπάρξουν χιλιάδες τέτοια παραδείγματα.

Χιλιάδες πράγματι, μα τον Δία, είπε ο Σιμμίας.

Λοιπόν, συνέχισε αυτός, τούτο δεν είναι ένα είδος ανάμνησης; Κυρίως μάλιστα όταν το πάθει κάποιος για πράγματα που με τον καιρό και επειδή έχει πάψει να τα ερευνά τα έχει πια ξεχάσει;

Και βέβαια, είπε.

Για πες, συνέχισε εκείνος. Υπάρχει περίπτωση να δει άλογο ζωγραφισμένο και λύρα ζωγραφισμένη και να θυμηθεί τον άνθρωπο, ή να δει τον Σιμμία ζωγραφισμένο και να θυμηθεί τον Κέβη;

Βέβαια.

Και τον Σιμμία λοιπόν αν δει ζωγραφισμένο, δεν θα θυμηθεί τον ίδιο τον Σιμμία;

Έτσι είναι, είπε.

Λοιπόν, σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, δεν συμβαίνει άραγε να προξενείται η ανάμνηση και από τα όμοια και από τα ανόμοια;

Συμβαίνει.

Αλλά, όταν από τα όμοια ξαναφέρει κάποιος στο νου του κάτι, δεν είναι άραγε αναγκαίο να πάθει επιπλέον τούτο εδώ, να σκέπτεται δηλαδή αν αυτό υστερεί ή όχι ως προς την ομοιότητα από εκείνο που έφερε στο νου του;

Κατ' ανάγκην, είπε.

Ερεύνησε λοιπόν αν αυτά έχουν ως εξής: Λέμε ότι υπάρχει κάτι ίσο, και αναφερόμαστε όχι σε ξύλο ίσο με ξύλο ούτε σε πέτρα με πέτρα ούτε σε κάτι άλλο αυτού του είδους, αλλά πέρα από όλα αυτά, υπάρχει κάτι άλλο, αυτό τούτο το ίσο. Να πούμε ότι αυτό είναι κάτι ή να πούμε ότι δεν είναι;

Ας το πούμε βέβαια, μα τον Δία, είπε ο Σιμμίας, και πολύ μάλιστα.

Και γνωρίζουμε τι όντως είναι αυτό;

Βέβαια, απάντησε εκείνος.

Από πού λάβαμε γνώση αυτού; Μήπως από αυτά που λέγαμε λίγο πριν, από ξύλα ή πέτρες ή κάποια άλλα, αφού παρατηρήσαμε ότι είναι ίσα, απ' αυτά δεν σκεφτήκαμε εκείνο, που είναι διαφορετικό από τούτα; Ή μήπως δεν σου φαίνεται διαφορετικό; Ερεύνησε τώρα το θέμα και από την εξής σκοπιά: άραγε οι ίσες πέτρες και τα ξύλα μερικές φορές, παρ' όλο που διατηρούν την ταυτότητά τους, δεν φαίνονται στον έναν ίσα και στον άλλον όχι;

Βέβαια.

Για πες. Αυτά τούτα τα ίσα υπάρχουν περιπτώσεις όπου σου φάνηκαν άνισα, ή αλλιώς η ισότητα σου φάνηκε ανισότητα;

Ουδέποτε, Σωκράτη.

Αρα δεν είναι το ίδιο πράγμα, συνέχισε αυτός, αυτά εδώ τα ίσα, και αυτό τούτο το ίσο.

Με κανένα τρόπο, απ' ό,τι νομίζω, Σωκράτη.

Αλλά μήπως από αυτά ακριβώς τα ίσα, είπε, που είναι διάφορα από εκείνο το ίσο, δεν είναι που είχες συλλάβει και αποκτήσει τη γνώση εκείνου;

Αλήθεια λες, είπε.

Και βέβαια είτε είναι όμοιο είτε είναι ανόμοιο με αυτά;

Και βέβαια.

Άλλωστε δεν έχει καμιά διαφορά, είπε εκείνος. Γιατί, αν, βλέποντας ένα πράγμα, είπες, εξαιτίας αυτού που είδες σκεφτείς κάτι άλλο, είτε όμοιο είτε ανόμοιο, αυτό είναι κατ' ανάγκην ανάμνηση.

Και βέβαια.

Για πες. Συνέχισε εκείνος. Παθαίνουμε, αλήθεια, κάτι ανάλογο με τα ίσα που είναι μέσα στα ξύλα και που μόλις αναφέραμε; Θεωρούμε άραγε ότι αυτά είναι ίσα με τον τρόπο ακριβώς αυτού που είναι ίσο καθ' αυτό; Τους λείπει κάτι ώστε να είναι όπως το ίσο ή τίποτα;

Τους λείπει, είπες, και πολύ μάλιστα.

Συμφωνούμε λοιπόν ότι, όταν κάποιος, αντικρίζοντας κάτι, σκεφτεί: «αυτό που τώρα εγώ βλέπω τείνει να είναι όπως κάποιο άλλο από τα όντα, υπολείπεται όμως και δεν μπορεί να είναι όπως εκείνο, αλλά αντίθετα είναι κατώτερο», είναι αναγκαίο, αυτός που σκέφτεται τούτο να είχε την ευκαιρία να δει προηγουμένως εκείνο το οποίο λέει ότι μοιάζει, όντας ωστόσο ελλιπέστερο;

Κατ' ανάγκην.

Λοιπόν; Το ίδιο, ναι ή όχι, δεν έχουμε πάθει κι εμείς με τα ίσα και αυτό τούτο το ίσο;

Οπωσδήποτε.

Άρα αναγκαστικά και εμείς πρέπει να έχουμε δει το ίσο προηγουμένως, πριν από τη στιγμή που, αντικρίζοντας για πρώτη φορά τα ίσα πράγματα, σκεφτήκαμε ότι όλα αυτά λαχταρούν να είναι όπως το ίσο, πλην όμως είναι ελλιπή σε σχέση με αυτό.

Έτσι είναι.

Συμφωνούμε όμως και σε αυτό εδώ, ότι από πουθενά αλλού δεν έχει ξεκινήσει και ούτε μπορεί να ξεκινήσει η σκέψη αυτή παρά μόνο από την όραση, την αφή ή κάποια άλλη από τις αισθήσεις. Σε όλα αυτά, λέω, συμβαίνει το ίδιο ακριβώς.

Το ίδιο ακριβώς, Σωκράτη, όσον αφορά τουλάχιστον αυτό που θέλει να πει το επιχείρημα.

Όπως και να έχει το πράγμα, οι αισθήσεις πρέπει να είναι εκείνες που θα μας κάνουν να

σκεφτούμε ότι όλα τα πράγματα που ανήκουν στη σφαίρα των αισθήσεων λαχταρούν αυτό που είναι ίσο και ότι είναι ελλιπέστερα απ' αυτό. Ή πώς να το διατυπώσουμε;

Έτσι.

Επομένως, πριν αρχίσουμε να βλέπουμε και να ακούμε ή να έχουμε οποιοδήποτε άλλο αίσθημα, πρέπει να είχαμε την ευκαιρία να λάβουμε γνώση του τι είναι αυτό τούτο το ίσο, αν επρόκειτο να αναγάγουμε τα ίσα που προέρχονται από τη σφαίρα των αισθήσεων σε αυτό, επειδή όλα βέβαια έχουν την επιθυμία να είναι όπως εκείνο, πλην όμως είναι κατώτερα του.

Κατ' ανάγκην, απ' όσα είπαμε πριν, Σωκράτη.

Ωστόσο, με το που γεννηθήκαμε, αμέσως δεν αρχίσαμε να βλέπουμε και να ακούμε και να έχουμε τις άλλες αισθήσεις;

Βέβαια.

Έπρεπε λοιπόν, λέμε, να είχαμε λάβει πριν από αυτά γνώση του ίσου;

Ναι.

Πριν να γεννηθούμε επομένως, απ' ό,τι φαίνεται, πρέπει αναγκαστικά να την είχαμε λάβει.

Έτσι φαίνεται.

Συνεπώς, αν γεννηθήκαμε κατέχοντάς την, αφού την λάβαμε πριν γεννηθούμε, δεν γνωρίζαμε και πριν γεννηθούμε και τη στιγμή ακριβώς που γεννιόμαστε όχι μόνο το ίσο, το μεγαλύτερο και το μικρότερο, αλλά και όλα ανεξαιρέτως τα παρόμοια; Γιατί εδώ δεν κάνουμε περισσότερο λόγο για το ίσο απ' ό,τι γι' αυτό τούτο το ωραίο και αυτό τούτο το καλό και το δίκαιο και το όσιο και γενικά, όπως συνηθίζω να λεω, για όλα αυτά που σημαδεύουμε με τη σφραγίδα «αυτό που όντως είναι αυτό» και στις ερωτήσεις που θέτουμε και στις απαντήσεις που δίνουμε. Συνεπώς, εμείς πρέπει αναγκαστικά να έχουμε λάβει γνώση όλων αυτών προτού γεννηθούμε.

Έτσι είναι.

Και αν, αφού την αποκτήσαμε, δεν τη λησμονούμε κάθε φορά, τότε γεννιόμαστε πάντα γνωρίζοντας και πάντα γνωρίζουμε για όλη μας τη ζωή. Διότι αυτό είναι γνώση: αφού αποκτήσει

κάποιος τη γνώση κάποιου πράγματος, να την κρατά και να μην τη χάνει. Ή μήπως αυτό δεν ονομάζουμε λήθη, Σιμμία, την απώλεια της γνώσης;

Χωρίς αμφιβολία, Σωκράτη, είπε.

Αν πάλι υποθέσουμε, σκέφτομαι, ότι την αποκτήσαμε προτού γεννηθούμε και τη χάσαμε με τη γέννησή μας, και στη συνέχεια, χρησιμοποιώντας τις αισθήσεις, ξαναποκτούμε σε σχέση με αυτά τη γνώση που είχαμε κάποια στιγμή προηγουμένως, αυτό που αποκαλούμε μάθηση δεν θα ήταν άραγε επαναπόκτηση της γνώσης που μας ανήκει; Αν λοιπόν το ονομάσαμε «επαναφέρω στη μνήμη μου», σωστά δεν θα μιλούσαμε;

Βεβαίως.

Γιατί είναι πράγματι δυνατόν, έτσι τουλάχιστον φάνηκε, αφού αντιληφθεί κάποιος ή δει ή ακούσει ή έχει οποιοδήποτε άλλο αίσθημα, από αυτό να έρθει στο νου του κάτι άλλο, το οποίο είχε λησμονήσει και προς το οποίο πλησίαζε το αντικείμενο των αισθήσεών του, όντας ανόμοιο ή όμοιο με αυτό. Ωστε, καθώς λέω, ένα από τα δύο συμβαίνει: ή γεννηθήκαμε γνωρίζοντας αυτά τούτα και τα γνωρίζουμε όλοι εφ' όρου ζωής, ή, μετά τη γέννηση, εκείνοι που λέμε ότι τα μαθαίνουν, άλλο δεν κάνουν παρά να τα ξαναφέρνουν στη μνήμη τους, και η μάθηση είναι ανάμνηση.

Έτσι είναι, και πολύ μάλιστα, Σωκράτη.

Ποιο από τα δυο λοιπόν θα διαλέξεις, Σιμμία; Ότι έχουμε γεννηθεί γνωρίζοντας ή ότι ξαναφέρνουμε αργότερα στη μνήμη μας εκείνα των οποίων προηγουμένως είχαμε λάβει γνώση;

Δεν μπορώ, Σωκράτη, να διαλέξω προς το παρόν.

Για πες όμως. Μπορείς να διαλέξεις σε τούτο εδώ, και ποια είναι η γνώμη σου; Αν ένας άνθρωπος γνωρίζει σε βάθος αυτά, μπορεί να εκφέρει σχετικά εμπεριστατωμένη άποψη ή όχι;

Αναγκαστικά μπορεί, Σωκράτη, είπε.

Νομίζεις στ' αλήθεια ότι όλοι μπορούν να εκφέρουν άποψη για αυτά που λέγαμε τώρα δα;

Πολύ θα το ήθελα, είπε ο Σιμμίας, αλλά πολύ περισσότερο φοβούμαι μήπως αύριο τέτοια ώρα δεν υπάρχει πια κανείς που να μπορεί να το κάνει επάξια.

Άρα δεν θεωρείς, Σιμμία, είπε, ότι όλοι ανεξαιρέτως τα γνωρίζουν.

Με κανέναν τρόπο.

Άρα επαναφέρουν στη μνήμη τους όσα έμαθαν κάποτε;

Κατ' ανάγκη.

Πότε έλαβαν οι ψυχές μας τη γνώση αυτών; Όχι πάντως τη στιγμή που γεννηθήκαμε άνθρωποι.

Κάθε άλλο.

Άρα πρωτύτερα.

Ναι.

Άρα, Σιμμία, υπήρχαν και πρωτύτερα οι ψυχές, πριν να υπάρξουν υπό μορφή ανθρώπου, χωριστά από τα σώματα και διέθεταν σκέψη.

Εκτός αν λαμβάνουμε αυτές τις γνώσεις ταυτόχρονα με τη γέννησή μας, γιατί αυτός είναι ο μόνος χρόνος που απομένει.

Ας είναι, σύντροφε. Σε ποιον όμως άλλο χρόνο τις χάνουμε; - γιατί βέβαια δεν γεννιόμαστε έχοντάς τες, όπως πριν λίγο ομολογήσαμε. Ή μήπως τις χάνουμε ενόσω χρόνω τις αποκτούμε; Ή έχεις να προτείνεις κάποιον άλλο χρόνο;

Καθόλου Σωκράτη, απλώς χωρίς να το καταλάβω είπα κάτι χωρίς νόημα.

Λοιπόν, είπε, έτσι άραγε δεν έχουν τα πράγματα για μας, Σιμμία; Αν υπάρχουν αυτά που συνεχώς επαναλαμβάνουμε, δηλαδή κάποιο ωραίο και καλό και κάθε ανάλογη ουσία, και σε αυτήν, ανάγουμε ό,τι προέρχεται από τις αισθήσεις, βρίσκοντάς την να προϋπάρχει και να μας ανήκει, και παραβάλλουμε αυτά με εκείνη, είναι αναγκαίο, όπως υπάρχουν και αυτά (οι ουσίες), κατά τον ίδιο τρόπο να υπάρχει και η ψυχή μας πριν εμείς γεννηθούμε. Αν όμως δεν υπάρχουν αυτά, το επιχείρημά μας δεν θα διατυπωνόταν άσκοπα; Έτσι άραγε δεν έχουν τα πράγματα, και δεν είναι εξίσου αναγκαίο να υπάρχουν και αυτά και οι ψυχές μας προτού ακόμα εμείς γεννηθούμε, και αν δεν υπάρχουν αυτά, τότε ούτε και οι ψυχές;

Και πολύ μάλιστα, Σωκράτη, είπε ο Σιμμίας, ισχύει, μου φαίνεται, η ίδια αναγκαιότητα, και σε καλό δρόμο οδηγείται το επιχείρημα, ότι δηλαδή κατά τον ίδιο τρόπο υπάρχει προτού γεννηθούμε και η ψυχή μας και η ουσία που τώρα αναφέρει; Γιατί για μένα δεν υπάρχει πράγμα πιο ξεκάθαρο απ' αυτό, ότι δηλαδή όλα τα πράγματα αυτής της συνομοταξίας υπάρχουν στον ύψιστο βαθμό, το ωραίο και το καλό και όλα τα άλλα που τώρα δα ανέφερες. Θεωρώ μάλιστα ότι αποδείχτηκε ικανοποιητικά.

Και ο Κέβης τι θεωρεί; Είπε ο Σωκράτης, γιατί πρέπει να πείσουμε και τον Κέβη.

Είναι ικανοποιημένος, είπε ο Σιμμίας, καθώς φαντάζομαι, παρ' όλο που δεν υπάρχει άνθρωπος πιο επίμονος απ' αυτόν στο να θέτει υπό αμφισβήτηση τα επιχειρήματα. Φαντάζομαι όμως ότι γι' αυτό έχει πειστεί αρκετά, ότι δηλαδή η ψυχή μας υπήρχε προτού γεννηθούμε. Αν όμως θα συνεχίζει να υπάρχει και αφού πεθάνουμε, αυτό ούτε καν για μένα τον ίδιο δεν έχει αποδειχθεί, Σωκράτη, αλλά υπάρχει ακόμα μπροστά μας εκείνο που τώρα δα ανέφερε ο Κέβης, η γνώμη των πολλών, μήπως, την ώρα που πεθαίνει ο άνθρωπος, η ψυχή διασκορπίζεται και αυτό είναι το τέλος της ύπαρξής της. Γιατί τι εμποδίζει να γεννάται και να συγκροτείται ξεκινώντας από κάποια άλλη αρχή και να υπάρχει προτού φτάσει σε ανθρώπινο σώμα, πλην, αφού έρθει σε αυτό και απαλλαγεί από αυτό, να φτάνει και η ίδια στο τέλος της και να καταστρέφεται;

Σωστά μιλάς, Σιμμία, είπε ο Κέβης. Γιατί, απ' ό,τι φαίνεται, έχει αποδειχθεί κατά κάποιο τρόπο μονάχα το μισό από αυτό που πρέπει, το ότι δηλαδή η ψυχή μας υπήρχε προτού γεννηθούμε εμείς. Πρέπει όμως επιπροσθέτως να αποδειχθεί ότι, ακόμα κι όταν πεθάνουμε, θα υπάρχει όχι λιγότερο απ' ό,τι πριν γεννηθούμε, αν είναι να φτάσει στον σκοπό της η απόδειξη.

Ωστόσο είναι και τώρα αποδεδειγμένο, Σιμμία και Κέβη, είπε ο Σωκράτης, αν θέλατε να συνδυάσετε σε ένα επιχείρημα αυτό και εκείνο στο οποίο προηγουμένως συμφωνήσαμε, ότι δηλαδή καθετί που ζει προέρχεται από αυτό που έχει ήδη πεθάνει. Γιατί, αν μεν υπάρχει η ψυχή και προηγουμένως και αν, από την άλλη, είναι ανάγκη γι' αυτήν να έρθει στη ζωή και να γεννάται όχι από κάποια άλλη αρχή αλλά από τον θάνατο και από την κατάσταση του θανάτου, δεν θα ήταν αναγκαίο να υπάρχει και όταν πεθάνει κάποιος, αφού μάλιστα πρέπει πάλι να γεννηθεί; Είναι λοιπόν και τώρα αποδεδειγμένο αυτό ακριβώς που λέτε. Ωστόσο, μου δίνεις την εντύπωση, και συ και ο Σιμμίας, ότι ευχαρίστως θα επεξεργαζόσαστε ακόμα πιο πολύ σε βάθος το επιχείρημα και ότι φοβάστε, όπως τα παιδιά, μήπως στ' αλήθεια ο άνεμος τη φυσά, καθώς αυτή βγαίνει από το σώμα, και τη διασκορπίζει, ιδίως μάλιστα αν τύχει να πεθάνει κάποιος όχι με νηνεμία αλλά με δυνατόν αέρα.

Και ο Κέβης, γελώντας, είπε: Σαν να φοβόμαστε, Σωκράτη! Προσπάθησε λοιπόν να μας αλλάξεις γνώμη. Μπορεί όμως να μην είμαστε εμείς που φοβόμαστε, αλλά ίσως υπάρχει μέσα μας ένα παιδί που φοβάται τέτοιου είδους πράγματα. Αυτό λοιπόν προσπάθησε να μεταπείσεις να μη φοβάται το θάνατο όπως τα μορμούκεια.

Πρέπει ωστόσο να του λέτε κάθε μέρα μια επωδή, μέχρις ότου το απαλλάξετε από τον φόβο.

Που, Σωκράτη, είπε, να προσλάβουμε επωδό καλό σε αυτά, μια που εσύ, είπε, μας αφήνεις.

Μεγάλη είναι η Ελλάδα, Κέβη, και υπάρχουν σ' αυτήν πολλοί αγαθοί άνθρωποι. Πολλές είναι και οι φυλές των βαρβάρων. Ανάμεσα σε αυτούς πρέπει να ερευνήσετε για έναν τέτοιο επωδό, χωρίς να τσιγκουνευτείτε ούτε χρήματα ούτε κόπους, γιατί δεν υπάρχει πράγμα πιο σημαντικό για να ξοδεύετε χρήματα. Πρέπει όμως να ψάχνετε και ανάμεσά σας, γιατί ίσως δεν βρείτε άλλους να το κάνουν καλύτερα από σας.

Εντάξει, θα το κάνουμε αυτό, είπε ο Κέβης. Ας επανέλθουμε όμως εκεί που αφήσαμε τη συζήτηση, αν σου κάνει ευχαρίστηση.

Αντίθετα, με ευχαριστεί και πολύ μάλιστα. Πώς να μην με ευχαριστεί;

Καλά τα λες, είπε.

.....

.....

.....

.....

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 2ο

Ξαναγύρνα όμως τώρα, είπε, στο σημείο από το οποίο ξεκινήσαμε και λέγε. Μη μου απαντάς ωστόσο με τα λόγια που σε ρωτώ εγώ, αλλά λάβε με ως πρότυπο. Εννοώ δηλαδή ότι πέρα από εκείνη την απάντηση που έλεγα στην αρχή, εκείνη τη σίγουρη, διαβλέπω μέσα από αυτά που λέγονται τώρα μια άλλη σίγουρη εκδοχή. Αν με ρωτούσες «ποιο είναι το μέσο που, με την παρουσία του στο σώμα, θα το κάνει να είναι θερμό», δεν θα σου έλεγα εκείνη τη σίγουρη

απάντηση, εκείνη την απλοϊκή, «η θερμότητα θα το κάνει», αλλά κάποιαν άλλη πιο περίτεχνη, με βάση αυτά που λέμε τώρα : «η φωτιά θα το κάνει». Ούτε αν ρωτούσες «ποιο είναι το μέσο που, με την παρουσία του στο σώμα, θα το κάνει να νοσήσει», θα πω «η αρρώστια θα το κάνει», αλλά «ο πυρετός θα το κάνει». Ούτε πάλι στο «ποιο είναι το μέσο που, με την παρουσία του στον αριθμό, τον κάνει να είναι περιττός», θα σου απαντήσω «η περιττότητα το κάνει», αλλά «η μονάδα θα το κάνει» και ούτω καθεξής. Σκέψου λοιπόν αν καταλαβαίνεις επαρκώς τι θέλω.

Επαρκέστατα, είπε.

Απάντησε λοιπόν, συνέχισε εκείνος, ποιο είναι αυτό που παρουσιάζεται στο σώμα, θα το κάνει να είναι ζωντανό;

Η ψυχή, απάντησε.

Και έτσι είναι πάντοτε;

Πως μπορώ να το αρνηθώ; Είπε εκείνος.

Οτιδήποτε επομένως κι αν έχει στην κατοχή της η ψυχή, το έχει πάντοτε πλησιάσει φέρνοντάς του ζωή;

Και βέβαια το έχει πλησιάσει, είπε.

Τι από τα δυο λοιπόν συμβαίνει; Υπάρχει κάτι αντίθετο στη ζωή ή όχι;

Υπάρχει, είπε.

Ποιο;

Ο θάνατος.

Επομένως η ψυχή ποτέ δεν θα δεχτεί το αντίθετο από κείνο που καθ' αυτή φέρει πάντοτε μέσα της, όπως έχουμε συμφωνήσει με βάση τα προηγούμενα.

Οπωσδήποτε, είπε ο Κέβης.

Για πες. Αυτό που δεν δέχεται την ιδέα του αρτίου πως το ονομάζαμε τώρα δα;

Ανάρτιο, απάντησε.

Και αυτό που δεν δέχεται το δίκαιο και εκείνο που δεν δέχεται το μουσικό;

Το ένα άμουσο, είπε, το άλλο άδικο.

Ωραία. Και αυτό που δεν μπορεί να δέχεται θάνατο, πως το αποκαλούμε;

Αθάνατο, απάντησε.

Η ψυχή λοιπόν δεν δέχεται τον θάνατο;

Όχι.

Άρα η ψυχή είναι αθάνατη;

Αθάνατη είναι.

Ωραία, είπε. Αυτό λοιπόν ισχυριζόμαστε ότι έχει αποδειχθεί; Ή έχεις άλλη γνώμη;

Και μάλιστα πολύ ικανοποιητικά, Σωκράτη.

Για πες, συνέχισε εκείνος, Κέβη. Αν για το ανάρτιο ήταν αναγκαίο να είναι ανώλεθρο, το τρία θα μπορούσε να είναι κάτι άλλο εκτός από ανώλεθρο;

Πως θα μπορούσε;

Αν λοιπόν και το άθερμο ήταν αναγκαίο να είναι ανώλεθρο, κάθε φορά που κάποιος πλησιάζει το θερμό, στο χιόνι, δεν θα απομακρυνόταν το χιόνι, σώο και άλιωτο; Το χιόνι βέβαια δεν θα χανόταν ούτε θα ανεχόταν να δεχτεί τη θερμότητα.

Σωστά μιλάς, είπε.

Το ίδιο ισχύει, φαντάζομαι, κι αν το α-ψυκτο ήταν ανώλεθρο. Κάθε φορά που κάτι ψυχρό πλησίαζε στη φωτιά, αυτή ποτέ δεν θα έσβηνε ούτε θα χανόταν, αλλά σώα θα έφευγε μακριά.

Κατ' ανάγκη, είπε.

Επομένως, με τον ίδιο τρόπο δεν πρέπει να μιλήσουμε και για το αθάνατο; Αν βέβαια το αθάνατο είναι και ανώλεθρο, τότε θα ήταν αδύνατον για την ψυχή, όταν την πλησιάζει ο θάνατος, να χάνεται. Διότι, με βάση όσα ειπώθηκαν προηγουμένως, δεν θα δεχτεί τον θάνατο ούτε και θα πεθάνει, όπως ακριβώς το τρία δεν θα είναι, είπαμε, άρτιο, ούτε πάλι το περιττό, ούτε βέβαια η φωτιά ψυχρό ούτε και η θερμότητα που βρίσκεται μέσα στη φωτιά.

... ..

Σίγουρα.

Και τώρα λοιπόν για το αθάνατο – αν βέβαια συμφωνούμε ότι είναι ανώλεθρο, τότε η ψυχή θα μπορούσε, εκτός από αθάνατη να είναι και ανώλεθρη. Ειδάλλως μας χρειάζεται κάποιο άλλο επιχείρημα.

Ωστόσο δεν χρειάζεται, είπε, ως προς το σημείο αυτό τουλάχιστον, γιατί πολύ δύσκολα θα μπορούσε κάτι άλλο να μη δέχεται τη φθορά, αν το αθάνατο, που είναι αιώνιο, είναι να δέχεται τη φθορά.

Ο θεός ωστόσο, φαντάζομαι, είπε ο Σωκράτης, αυτή τούτη τη μορφή της ζωής και ό,τι άλλο αθάνατο υπάρχει, όλοι θα συμφωνούν ότι δεν χάνεται ποτέ.

Όλοι βέβαια, μα τον Δία, είπε, οι άνθρωποι, κι ακόμη περισσότερο, καθώς φαντάζομαι, οι θεοί.

Από τη στιγμή λοιπόν που το αθάνατο είναι και άφθορο, τι άλλο θα ήταν η ψυχή, αν όντως είναι αθάνατη, παρά και ανώλεθρη;

Κατά πάσα ανάγκη.

Άρα, όταν φθάνει ο θάνατος στον άνθρωπο, το θνητό του μέρος, καθώς φαίνεται, πεθαίνει, και το αθάνατο, σώο και άφθορο, απομακρύνεται και φεύγει, παραχωρώντας τη θέση του στον θάνατο.

Έτσι φαίνεται.

Άρα, Κέβη, είπε, η ψυχή είναι αθάνατη και ανώλεθρη περισσότερο από οτιδήποτε άλλο, και πράγματι θα υπάρχουν οι ψυχές μας στον Άδη.

Δεν μπορώ, Σωκράτη, είπε, να πω κάτι διαφορετικό απ' αυτά ούτε να αμφισβητήσω στο παραμικρό όσα λέγονται. Αλλά αν ο Σιμμίας από δω ή κάποιος άλλος μπορεί να πει κάτι, είναι σωστό να μη σιωπήσει. Γιατί δεν γνωρίζω κάποια άλλη ευκαιρία, εκτός από την παρούσα, που να μπορεί να μεταθέσει κανείς την επιθυμία να πει ή να ακούσει κάτι σχετικό με παρόμοια θέματα.

Ωστόσο, είπε ο Σιμμίας, ούτε κι εγώ έχω πια λόγο να αμφιβάλλω, με βάση τουλάχιστον όσα λέγονται. Το μέγεθος όμως των θεμάτων για τα οποία συζητάμε και η περιφρόνηση που νιώθω για την ανθρώπινη αδυναμία με αναγκάζουν να διατηρώ ακόμα μέσα μου κάποια αμφιβολία για όσα έχουν ειπωθεί.

Όχι μόνο, Σιμμία, είπε ο Σωκράτης, αυτά που λες είναι σωστά, αλλά και οι αρχικές υποθέσεις, έστω κι αν είναι πιστευτές, πρέπει να ερευνηθούν αναλυτικότερα. Αν μάλιστα τις διακρίνετε (μεταξύ τους) ικανοποιητικά, τότε, καθώς φαντάζομαι, θα ακολουθήσετε τη λογική του επιχειρήματος στον μεγαλύτερο βαθμό που είναι ανθρωπίνως δυνατόν να την ακολουθήσει κανείς. Κι αν αυτό συγκεκριμένα γίνει σαφές, τότε δεν θα χρειαστεί να προχωρήσετε περισσότερο στην έρευνά σας.

Αλήθεια λες, είπε.

Το εξής τουλάχιστον φίλοι μου, είπε, είναι σωστό να συλλογιστούμε: Αν βέβαια είναι αθάνατη η ψυχή, χρειάζεται τη φροντίδα μας όχι μόνο για τον χρόνο που διαρκεί ό,τι αποκαλούμε «ζω», αλλά για το σύνολο του χρόνου, γιατί από δω και πέρα ο κίνδυνος θα ήταν φοβερός να αμελήσει κάποιος για την ψυχή. Αν βέβαια ο θάνατος ήταν απαλλαγή από τα πάντα, θα αποτελούσε ανέλπιστο δώρο για τους κακούς που, πεθαίνοντας, ταυτόχρονα με το σώμα, απαλλάσσονται και από την κακία τους μαζί με την ψυχή. Στην πραγματικότητα όμως, από τη στιγμή που η ψυχή φαίνεται αθάνατη, δεν υπάρχει γι' αυτήν καμιά άλλη δυνατότητα να ξεφύγει από τα κακά και να σωθεί από το να γίνεται όσο το δυνατόν καλύτερη και φρονιμότερη. Η ψυχή, βλέπετε, έρχεται στον Άδη χωρίς να έχει μαζί της τίποτε άλλο πέρα από την παιδεία και την ανατροφή της, αυτά δηλαδή που τα μέγιστα, όπως λέγεται, ωφελούν ή βλάπτουν αυτόν που τελεύτησε ήδη από το ξεκίνημα της πορείας του προς τα εκεί. Και καταπώς λέγεται, μόλις πεθάνει κάθε άνθρωπος, ο δαίμων του καθενός, αυτό ακριβώς που του έχει λάχει όσο ζούσε, αναλαμβάνει να τον μεταφέρει σε ένα τόπο, όπου πρέπει να συγκεντρωθούν όλοι για να περάσουν από δίκη κι έπειτα να πορευτούν προς τον Άδη με οδηγό εκείνον που έχει ταχθεί να τους περάσει από δω προς τα εκεί. Αφού λοιπόν τους δοθεί η τύχη που τους πρέπει και παραμείνουν όσο χρόνο χρειάζεται, ένας άλλος πάλι οδηγός τους φέρνει προς τα εδώ, μετά από πολλές και μακρές χρονικές περιόδους.

Συνεπώς η πορεία δεν είναι όπως λέει ο Τήλεφος του Αισχύλου. Εκείνος λέει ότι απλή είναι η ατραπός που φέρνει στον Άδη, εμένα όμως δεν μου φαίνεται πως είναι ούτε απλή ούτε μία, γιατί τότε δεν θα χρειαζόταν καν οδηγούς, εφόσον δεν θα μπορούσε κανείς να ξεστρατίσει, αν η οδός ήταν μία. Στην πραγματικότητα λοιπόν φαίνεται πως έχει και σταυροδρόμια και τρίστρατα πολλά. Και μιλώ με βάση τις ενδείξεις από τις ιερές τελετές και τα έθιμα. Η ψυχή λοιπόν που διαθέτει ευπρέπεια και φρόνηση ακολουθεί υπάκουα και δεν αγνοεί τι της συμβαίνει. Εκείνη όμως που είναι παθιασμένη με το σώμα, όπως ακριβώς εξέθεσα προηγουμένως, βρίσκεται για πολύ χρόνο σε έξαψη σχετικά με το σώμα και τον ορατό τόπο, και μετά από πολλή αντίσταση και πολλές δοκιμασίες, με καταναγκασμό και με δυσκολία, προχωρεί, οδηγημένη από τον δαίμονα που την έχει αναλάβει. Όταν φθάνει εκεί όπου είναι ήδη οι άλλες, την ακάθαρτη ψυχή που έχει κάνει κάτι κακό, που έχει αγγίξει αίμα άδικα ή έχει διαπράξει ανάλογα εγκλήματα, τα οποία να είναι αδέρφια των άλλων και έργα αδελφών ψυχών, ο καθένας την αποφεύγει και απομακρύνεται από αυτήν και δεν θέλει να γίνει ούτε συνταξιδιώτης ούτε οδηγός της, κι αυτή περιπλανιέται και δεν ξέρει που να πάει, μέχρις ότου συμπληρωθούν κάποιοι χρόνοι, που, όταν έρθουν, από την ανάγκη οδηγείται στη διαμονή που της πρέπει. Εκείνη αντίθετα που πέρασε τη ζωή μέχρι τέλους αγνή και μετρημένη και έτυχε να έχει συνταξιδιώτες και οδηγούς τους θεούς, κατοικεί αμέσως η κάθε μια στον τόπο που της ταιριάζει. Και είναι πολλοί και θαυμαστοί οι τύποι της γης, κι η ίδια η γη δεν είναι ούτε όπως ούτε όση τη νομίζουν εκείνοι που συνήθως μιλούν γι' αυτήν, όπως εγώ πιστεύω απ' όσα μου έχει πει κάποιος.

Και ο Σιμμίας: Τι εννοείς, είπε, με αυτά, Σωκράτη; Σχετικά με τη γη και εγώ ο ίδιος έχω ακούσει πολλά, όχι όμως αυτά που εσύ πιστεύεις. Ευχαρίστως λοιπόν θα σε άκουγα.

Ωστόσο, Σιμμία, ούτε καν η τέχνη του Γλαύκου, μου φαίνεται δεν μου αρκεί για να σ' τα διηγηθώ. Στην πραγματικότητα μου φαίνεται ακόμη πιο δύσκολο κι από την τέχνη του Γλαύκου και συνάμα εγώ ο ίδιος βέβαια δεν θα ήμουν ίσως ικανός να τα καταλάβω, αλλά, ακόμα κι αν τα ήξερα, η δική μου ζωή, θαρρώ, Σιμμία, δεν αρκεί για την έκταση του ζητήματος. Την ιδέα όμως της γης, ποια είμαι πεπεισμένος ότι είναι, και τους τρόπους της, τίποτα δεν με εμποδίζει να σας τα πω.

Κι αυτά ωστόσο αρκούν, είπε ο Σιμμίας.

Εγώ λοιπόν έχω πειστεί, είπε εκείνος, πρώτα απ' όλα ότι, αν υπάρχει στο μέσον του ουρανού και είναι στρογγυλή, δεν έχει καμιάν ανάγκη ούτε από τον αέρα ούτε από οτιδήποτε παρόμοιο για να μην πέσει, αλλά η ομοιότητα του ουρανού με τον εαυτό του προς όλες τις κατευθύνσεις και η ισορροπία της γης είναι ικανά να την κρατούν. Γιατί ένα πράγμα που ισορροπεί κι έχει τοποθετηθεί στο μέσον ενός άλλου ομοίου, δεν θα έχει, κατά το μάλλον ή ήττον, προς τα πού να

κλίνει, και, αν διατηρείται πάντα στην ίδια κατάσταση, θα μένει ακίνητο. Πρώτα απ' όλα λοιπόν, συνέχισε αυτός, αυτά πιστεύω.

Και έχεις δίκαιο, βέβαια, είπε ο Σιμμίας.

Επιπλέον, είπε, έχω πεισθεί ότι είναι κάτι πελώριο και ότι εμείς, από τον ποταμό Φάση μέχρι τις Ηράκλειες στήλες, δεν κατοικούμε παρά ένα μικρό κομμάτι της, και ζούμε γύρω από τη θάλασσα, σαν μυρμηγκια ή βάτραχοι γύρω από ένα τέλμα, ενώ σε άλλα σημεία κατοικούν πολλοί άλλοι σε πολλούς άλλους παρόμοιους τόπους. Κι ότι παντού γύρω από τη γη υπάρχουν κοιλότητες πολλές και παντός είδους στη μορφή και στα μεγέθη, στις οποίες έχουν συρρεύσει το νερό, η ομίχλη κι ο αέρας. Η γη, καθ' αυτή και καθαρή, βρίσκεται στο καθαρό μέρος του ουρανού, εκεί όπου υπάρχουν τα άστρα, αυτό που οι πολλοί, οι οποίοι συνηθίζουν να μιλούν γι' αυτά τα θέματα, ονομάζουν αιθέρα. Αυτού το καταστάλαγμα είναι όλα τούτα που συρρέουν συνεχώς στα κοιλώματα της γης. Εμείς λοιπόν αγνοούμε εντελώς ότι διαμένουμε στα κοιλώματά της και φανταζόμαστε ότι κατοικούμε στην επιφάνεια της γης, όπως αν κάποιος, που μένει στη μέση της απόστασης από τον πυθμένα του πελάγους, φανταζόταν ότι κατοικεί στην επιφάνεια της θάλασσας, και, βλέποντας τον ήλιο και τα άλλα άστρα μέσα από το νερό, πίστευε ότι ουρανός είναι η θάλασσα. Εξαιτίας όμως της νωθρότητας και της αδυναμίας του δεν θα μπορούσε ποτέ να φτάσει στην κορυφή της θάλασσας ούτε θα είχε κοιτάξει, αναδυόμενος από το νερό και σηκώνοντας το κεφάλι, προς τον εδώ τόπο για να δει πόσο πιο καθαρός και πόσο πιο ωραίος είναι πράγματι από τον δικό του, ούτε θα τα είχε ακούσει από άλλον που τα είχε δει. Κάτι παρόμοιο λοιπόν έχουμε πάθει κι εμείς: κατοικώντας σε κάποιο κοίλωμα της γης, νομίζουμε ότι κατοικούμε πάνω πάνω, κι αποκαλούμε τον αέρα ουρανό, λες κι είναι όντως ο ουρανός όπου βαδίζουν τα άστρα. Αντίθετα μας συμβαίνει το ίδιο ακριβώς: από την αδυναμία και τη νωθρότητά μας δεν είμαστε ικανοί να διασχίσουμε τον αέρα απ' άκρου εις άκρον. Γιατί, αν έφτανε κανείς στην κορυφή του αέρα ή αν έβγαζε φτερά και πετούσε προς τα πάνω, θα μπορούσε να αντικρίσει, σηκώνοντας το κεφάλι – όπως εδώ τα ψάρια που βγάζουν το κεφάλι από τη θάλασσα και βλέπουν τα πράγματα του κόσμου μας – έτσι λοιπόν θα μπορούσε κάποιος να αντικρίσει τον εκεί κόσμο, κι αν η φύση μας ήταν ικανή να αντέξει το θέαμα, θα γνωρίζαμε ότι εκείνος είναι στ' αλήθεια ο ουρανός, το αληθινό φως και η γη που είναι στ' αλήθεια γη. Γιατί τούτη δω η γη, οι πέτρες και κάθε τόπος είναι κατεστραμμένα και τελείως διαβρωμένα, όπως οι τόποι της θάλασσας από την αρμύρα, και δεν φυτρώνει τίποτε αξιόλογο στη θάλασσα, ούτε υπάρχει, που λέει ο λόγος, τίποτα τέλειο, παρά σπήλαια, άμμος και λάσπη αμέτρητη και γλιτσιασμένη, όπου τυχόν υπάρχει χώμα, και δεν είναι καν άξια να συγκριθούν με τις ομορφιές του δικού μας κόσμου. Κι εκείνα λοιπόν, κατά μείζονα λόγο, θα βλέπαμε ότι υπερτερούν από τα δικά μας. Αν λοιπόν χρειάζεται να πω έναν ωραίο μύθο, αξίζει να ακούσετε, Σιμμία, τι λογής είναι τα πράγματα πάνω στη γη και κάτω από τον ουρανό.

Και μάλιστα, Σωκράτη, είπε ο Σιμμίας, με μεγάλη ευχαρίστηση θα ακούγαμε αυτόν τον μύθο.

Λέγεται λοιπόν, σύντροφέ μου, είπε, πρώτα απ' όλα ότι η γη, αν έβλεπε κανείς από ψηλά το θέαμα, είναι παρδαλή, σαν τα τόπια που είναι φτιαγμένα από δώδεκα κομμάτια δέρμα, και τα κομμάτια της ξεχωρίζουν με χρώματα, των οποίων τα εδώ χρώματα, που χρησιμοποιούν οι ζωγράφοι, είναι, σα να λέμε, δείγματα. Εκεί λοιπόν όλη η γη είναι φτιαγμένη από τέτοια χρώματα, που είναι μάλιστα πολύ πιο λαμπερά και καθαρά από τα εδώ. Κάποιο μέρος της είναι πορφυρό, εκπληκτικά ωραίο, άλλο είναι χρυσωπό, άλλο ολόλευκο, λευκότερο απ' τον γύψο ή το χιόνι, και τα υπόλοιπα χρώματα που την αποτελούν το ίδιο, και μάλιστα είναι ακόμη περισσότερα και ωραιότερα απ' όσα έχουμε δει εμείς.

Γιατί ακόμα και τα βαθιά της κοιλάματα, που είναι γεμάτα νερό και αέρα, παίρνουν ένα είδος χρωματισμού λαμπυρίζοντας μέσα στην ποικιλία των άλλων χρωμάτων, έτσι που η γη παρουσιάζει μια εικόνα παντού πλουμιστή. Σ' αυτήν λοιπόν την γη, που είναι φτιαγμένη έτσι όπως είναι, ό,τι φύεται, φύεται κατ' αναλογία, δέντρα, άνθη και καρποί. Για τα βουνά πάλι το ίδιο κι οι λίθοι είναι κατά την ίδια αναλογία ωραιότεροι ως προς την λειότητα, τη διαφάνεια και τα χρώματα. Αυτών των λίθων τα εδώ πετράδια, τα πολύτιμα, είναι μόρια, το σάρδιον, ο ίασπις, τα σμαράγδια και όλα τα παρόμοια. Εκεί δεν υπάρχει τίποτα που να μην είναι έτσι κι ακόμα ωραιότερο. Εκείνοι οι λίθοι, βλέπεις, είναι καθαροί και δεν έχουν καταφαγωθεί ούτε καταστραφεί, όπως οι δικοί μας, από τη σήψη και την αρμύρα, από τα υγρά που συρρέουν προς τα εδώ και φέρνουν στους λίθους, στο χώμα, αλλά και στα ζώα και τα φυτά, την ασχήμια και τις αρρώστιες. Αυτή λοιπόν η γη είναι στολισμένη με όλα τούτα τα στολίδια και με χρυσό, ασήμι κι όλα τα παρόμοια. Από μόνα τους κι από τη φύση τους αποκαλύπτονται τα στολίδια αυτά, πολλά καθώς είναι, μεγάλα, σπαρμένα σε όλα τα μέρη της γης. Το να δεις αυτή τη γη είναι θέαμα για καλότυχους θεατές. Ακόμη, πάνω της υπάρχουν ζώα διαφορετικά και πολλά και άνθρωποι, που άλλοι κατοικούν στα μεσόγεια, άλλοι πάλι σε νησιά που περιβάλλει ο αέρας και βρίσκονται κοντά στην ξηρά. Με μια λέξη, ό,τι είναι για μας το νερό κι η θάλασσα ως προς τις ανάγκες μας, έτσι είναι εκεί ο αέρας, κι ό,τι είναι για μας ο αέρας, είναι για εκείνους ο αιθέρας. Στις διάφορες εποχές, πάλι, το κλίμα είναι τόσο εύκρατο που δεν γνωρίζουν την αρρώστια και ζουν πολύ περισσότερο χρόνο από τους εδώ, αλλά και ως προς την όραση, την ακοή, τη νοημοσύνη και όλα τα παρόμοια, απέχουν από μας τόσο όσο απέχει ο αιθέρας από τον αέρα ως προς την καθαρότητα. Έχουν ακόμα για τους θεούς άλση και ιερά, όπου ένοικοι είναι πράγματι οι θεοί, και φωνές, προφητείες, τρόπους με τους οποίους γίνονται αισθητοί οι θεοί κι έτσι έρχονται σε επαφή με αυτούς, πρόσωπο με πρόσωπο. Αλλά κι ο ήλιος, η σελήνη και τα άστρα φαίνονται σε αυτούς έτσι όπως πράγματι είναι, και η υπόλοιπη ευδαιμονία τους είναι συνακόλουθη αυτών.

Ολόκληρη λοιπόν η γη κι ό,τι την περιβάλλει έτσι είναι από τη φύση της φτιαγμένη. Όσο για τις περιοχές στο εσωτερικό της, αυτές είναι συνέχεια των κοιλωμάτων της και υπάρχουν πολλές περιμετρικά σ' όλη τη γη. Άλλες είναι βαθύτερες και πιο ανοιχτές απ' αυτήν που κατοικούμε εμείς άλλες πάλι είναι πιο βαθιές, αλλά το χάσμα τους είναι μικρότερο από το χάσμα του δικού μας τόπου. Όλες αυτές οι περιοχές κάτω από τη γη συγκοινωνούν μεταξύ τους σε πολλά σημεία, με τρύπες άλλοτε στενότερες και άλλοτε φαρδύτερες, και βγάζουν κάπου. Στα σημεία όπου νερό ρέει άφθονο από τη μια στην άλλη, όπως σε κρατήρες, υπάρχουν αστείρευτα ρεύματα ποταμών, τεράστιου μεγέθους, κάτω από τη γη, με θερμά αλλά και ψυχρά ύδατα. Εκεί που υπάρχει άφθονη φωτιά, μεγάλοι πύρινοι ποταμοί, κι άλλοι από υδαρή λάσπη, άλλοτε πιο διαυγή, άλλοτε πιο λασπιωδερή, όπως στη Σικελία οι ποταμοί λάσπης που κυλούν πριν από τη λάβα κι η ίδια η λάβα. Αυτοί οι ποταμοί πλημμυρίζουν κάθε φορά τους τόπους, ανάλογα με τη φορά που τυχαίνει να έχει το ρεύμα. Όλες αυτές οι κινήσεις προς τα πάνω και προς τα κάτω γίνονται λες και υπάρχει μέσα στη γη μια αιώρηση, κι αυτή η αιώρηση οφείλεται στο εξής: ανάμεσα στα χάσματα της γης υπάρχει κυρίως ένα που είναι όντως τεράστιο, διαμπερές και διασχίζει ολόκληρη τη γη, αυτό ακριβώς για το οποίο μίλησε ο Όμηρος λέγοντας:

Πολύ μακριά, στο σημείο όπου κάτω από τη γη υπάρχει το πιο βαθύ βάραθρο.

αυτό δηλαδή που κι ο ίδιος σε άλλα σημεία και πολλοί από τους ποιητές έχουν αποκαλέσει Τάρταρο. Σ' αυτό λοιπόν το χάσμα συρρέουν όλοι οι ποταμοί κι από αυτό πάλι εκρέουν, παίρνοντας ο καθένας τους τα χαρακτηριστικά του εδάφους που διασχίζει. Η αιτία που όλα τα ρεύματα πηγάζουν και εκβάλλουν εδώ είναι ότι σε τούτο το σημείο το υγρό δεν συναντά πυθμένα ούτε βάση. Αιωρείται λοιπόν και κυματίζει, οπότε άλλοτε ανεβαίνει κι άλλοτε κατεβαίνει, το ίδιο κι ο αέρας κι η πνοή γύρω από αυτό, διότι το ακολουθούν όταν ξεχυθεί προς τη μια πλευρά, αλλά κι όταν ξεχυθεί προς την άλλη, όπως δηλαδή όταν αναπνέουμε: στην εισπνοή και την εκπνοή δημιουργείται πάντα ένα ρεύμα πνοής. Έτσι λοιπόν κι εκεί πνοή ακολουθεί την αιώρηση του υγρού δημιουργώντας ανέμους τρομερούς και ακαταμάχητους τόσο στην είσοδό της όσο και στην έξοδο. Όταν όμως το νερό τραβηχτεί και κατασταλάξει στους τόπους που καλούνται κατώτεροι, τότε χύνεται μέσα από τη γη στις κοίτες του και τις γεμίζει, όπως γίνεται με τα αρδευτικά αυλάκια. Όταν πάλι αποτραβηχτεί και ξεχυθεί προς τα εδώ, γεμίζουν ξανά τα εδώ μέρη, και, αφού αυτά γεμίσουν, ρέει μέσα στις κοίτες, μέσα από τη γη και, φτάνοντας κάθε φορά στους τόπους που το οδηγεί η πορεία του, δημιουργεί θάλασσες, λίμνες, ποταμούς και πηγές. Από εδώ πάλι βυθίζεται μέσα στη γη, διατρέχοντας άλλοτε μεγαλύτερες και περισσότερες εκτάσεις, άλλοτε μικρότερες και λιγότερες, και χύνεται πάλι στον Τάρταρο, άλλοτε σε πολύ χαμηλότερα μέρη από εκείνα που ήταν να αρδεύσει, άλλοτε σε λίγο χαμηλότερα, πάντοτε όμως καταλήγει κάτω από το σημείο από το οποίο ξεκίνησε, μερικές φορές στην αντικρινή πλευρά απ' όπου ξεκίνησε, ενώ μερικές φορές στην ίδια πλευρά. Υπάρχουν όμως

μερικά ρεύματα που διαγράφουν ολόκληρο κύκλο, αφού τυλιχτούν σπειροειδώς μια ή περισσότερες φορές γύρω από τη γη, όπως τα φίδια, και κατεβαίνουν όσο το δυνατόν πιο χαμηλά μέχρι να ξαναβρούν το σημείο εκβολής τους. Είτε προς τη μια όμως είτε προς την άλλη κατεύθυνση δεν μπορούν να κατέβουν παρά μόνο μέχρι το κέντρο και όχι παραπέρα, γιατί το μέρος που βρίσκεται από τη μια και την άλλη μεριά του κέντρου είναι ανηφορικό και για τα δυο ρεύματα.

Υπάρχουν λοιπόν σίγουρα πολλά, μεγάλα και κάθε λογής ρεύματα. Ανάμεσα σε αυτά τα πολλά όμως τυχαίνει να υπάρχουν τέσσερα ρεύματα, από τα οποία το μεγαλύτερο, αυτό που ρέει στον έξω έξω κύκλο, είναι ο αποκαλούμενος Ωκεανός. Ακριβώς απέναντι από αυτόν κυλάει κατά την αντίθετη φορά ο Αχέρων, που περνάει από διάφορους άλλους έρημους τόπους, κυρίως όμως κάτω από τη γη και καταλήγει στη λίμνη Αχερουσιάδα. Εκεί φτάνουν οι ψυχές των περισσότερων πεθαμένων και, αφού μείνουν τις ορισμένες γι' αυτές, χρονικές περιόδους, και που είναι για άλλες μακρύτερες και για άλλες βραχύτερες, στέλνονται πάλι από εκεί προς τις ζωικές γενέσεις. Ένας τρίτος ποταμός πηγάζει ανάμεσά τους. Έπειτα, όχι πολύ μακριά απ' την πηγή του, χύνεται σε τόπο μέγα, που φλέγεται με δυνατή φωτιά, και δημιουργεί λίμνη από νερό και λάσπη που κοχλάζει και είναι μεγαλύτερη από τη θάλασσά μας. Φεύγοντας από εκεί συνεχίζει κυκλικά την πορεία του, θολός και λασπουδερός, τυλίγεται σπειροειδώς γύρω από τη γη και φτάνει, από άλλη κατεύθυνση, στις άκρες της Αχερουσιάδας λίμνης, χωρίς ωστόσο να αναμειγνύεται με τα νερά της. Έπειτα, αφού τυλιχτεί πολλές φορές κάτω από τη γη χύνεται σε κάποιο σημείο που βρίσκεται πιο κάτω από τον Τάρταρο. Αυτός είναι ο ποταμός που τον αποκαλούν Πυριφλεγέθοντα. Από τα ρυάκια της λάβας του εκσφενδονίζονται κομμάτια του σε όποιο μέρος της γης βρίσκουν διέξοδο. Απέναντι πάλι απ' αυτόν, τέταρτος ποταμός χύνεται πρώτα σε τόπο φοβερό κι άγριο, καθώς λέγεται, που έχει παντού το χρώμα του κυανού. Είναι ο τόπος που αποκαλούν Στύγιο και τη λίμνη, που δημιουργεί ποταμός εκβάλλοντας εκεί, Στύγα. Αφού χυθεί λοιπόν εδώ και πάρει τρομερές δυνάμεις, εισδύει στη γη και, ακολουθώντας σπειροειδή πορεία, ρέει αντίθετα προς τον Πυριφλεγέθοντα και φθάνει στην Αχερουσιάδα λίμνη από την αντίθετη μεριά. Ούτε και αυτού το νερό αναμειγνύεται με άλλο, κι ο ίδιος, αφού διαγράψει κύκλο, χύνεται στον Τάρταρο, απέναντι από τον Πυριφλεγέθοντα. Το όνομά του είναι, κατά πως λένε οι ποιητές Κωκυτός.

Τέτοια είναι η φύση αυτών των ποταμών. Όταν λοιπόν φτάνουν οι πεθαμένοι στον τόπο που φέρνει ο δαίμων τον καθένα, πρώτα απ' όλα περνούν από δίκη, τόσο εκείνοι που έζησαν μια ωραία και όσια ζωή όσο και οι άλλοι. Όσοι κριθούν ότι έχουν ζήσει μετρημένα, αφού πορευτούν προς τον Αχέροντα κι επιβιβαστούν στις βάρκες που τους περιμένουν, φτάνουν πάνω σε αυτές στη λίμνη. Εκεί κατοικούν, εξαγνίζονται και, πληρώνοντας τις τιμωρίες, απαλλάσσονται από τα αδικήματα, αν κάποιος είχε αδικήσει, ή ανταμείβονται με τιμές για τις καλές τους πράξεις,

ανάλογα με την αξία του ο καθένας. Όσων όμως η κατάσταση κριθεί ανίατη, εξαιτίας των μεγάλων τους αμαρτημάτων, επειδή έχουν διαπράξει ιεροσυλίες σοβαρές και επανειλημμένες ή φόνους άδικους και παράνομους ή όσα άλλα παρόμοια αδικήματα τυχαίνει να υπάρχουν, αυτούς η μοίρα που τους ταιριάζει τους ρίχνει στον Τάρταρο, απ' όπου δεν βγαίνουν ποτέ πια. Όσοι όμως κριθούν ότι έχουν διαπράξει ιάσιμα βέβαια, πλην όμως μεγάλα αδικήματα, όπως για παράδειγμα αυτοί που υπό το κράτος της οργής βιαιοπράγησαν εναντίον του πατέρα ή της μητέρας, αλλά έζησαν την υπόλοιπη ζωή τους με μεταμέλεια, ή διέπραξαν ανθρωποκτονία σε παρόμοιες συνθήκες, αυτοί βέβαια είναι ανάγκη να πέσουν στον Τάρταρο. Αφού όμως πέσουν και μείνουν εκεί ένα χρονικό διάστημα, τους εκβράζει το κύμα, τους μεν ανθρωποκτόνους προς τον Κωκυτό, ενώ τους πατραλοίες και μητραλοίες προς τον Πυριφλεγέθοντα. Όταν πια μεταφερθούν και φτάσουν στο ύψος της λίμνης Αχερουσιάδας, εδώ φωνάζουν δυνατά και καλούν, οι πρώτοι αυτούς που σκότωσαν, οι άλλοι εκείνους τους οποίους προσέβαλαν κι αδίκησαν. Αφού τους καλέσουν, τους ικετεύουν. Και παρακαλούν να τους αφήσουν να περάσουν στη λίμνη και να τους υποδεχτούν. Αν βέβαια τους πείσουν, περνούν και τελειώνουν τα βάσανά τους. Αλλιώς μεταφέρονται πάλι στον Τάρταρο, από εκεί πάλι στους ποταμούς και δεν σταματούν να τραβούν αυτά τα πάθη προτού πείσουν εκείνους που αδίκησαν. Διότι αυτή είναι ποινή που τους επιβλήθηκε από τους δικαστές. Όσοι τέλος κριθούν ότι έχουν ζήσει με ξεχωριστή ευλάβεια, αυτοί ελευθερώνονται από τούτους εδώ τους επίγειους τόπους, τα δεσμοτήρια, ξεφεύγουν και φθάνουν ψηλά στον καθαρό τόπο διαμονής και κατοικούν στην επιφάνεια της γης. Από τούτους πάλι όσοι εξαγνίστηκαν όσο έπρεπε με τη φιλοσοφία ζουν τελείως χωρίς σώματα τον υπόλοιπο χρόνο και φτάνουν σε τόπους διαμονής ακόμα πιο ωραίους από των άλλων, τόπους που ούτε είναι εύκολο να περιγράψω ούτε υπάρχει αρκετός χρόνος τώρα δα. Αποβλέποντας λοιπόν σε αυτά που δια μακρών αναφέραμε, Σιμμία, πρέπει να κάνουμε το παν ώστε σε τούτη τη ζωή να μετέχουμε στη αρετή και τη φρόνηση, γιατί ωραίο είναι το έπαθλο κι η ελπίδα μεγάλη.

Το να επιμένει κανείς βέβαια ότι τα πράγματα έχουν όπως εγώ περιέγραψα δεν ταιριάζει σε άνθρωπο που έχει μυαλό. Ότι όμως αυτά ή παρόμοια ισχύουν για τις ψυχές μας και τους τόπους διαμονής τους (εφόσον βέβαια η ψυχή είναι, απ' ό,τι φαίνεται, αθάνατη) είναι, κατά την άποψή μου, κάτι που πρέπει και αξίζει να διακινδυνεύσει κανείς πιστεύοντας ότι έτσι έχουν τα πράγματα – ωραίος είναι ο κίνδυνος αυτός – και χρειάζεται να επαναλαμβάνει σαν επωδό στον εαυτό του αυτά. Τούτος βέβαια είναι κι ο λόγος που τραβάω σε μάκρος τον μύθο. Χάρη λοιπόν στην πίστη αυτή, πρέπει να μη φοβάται για την ψυχή του ο άνθρωπος που στη ζωή του δεν λογάριαζε τις σωματικές ηδονές και τους στολισμούς που όχι μόνον του είναι ξένοι, αλλά, όπως φρονεί, φέρνουν μάλλον το αντίθετο αποτέλεσμα, ενώ αντίθετα φρόντιζε ιδιαιτέρως για τις απολαύσεις που έχουν σχέση με τη μάθηση. Αυτός, που στόλισε την ψυχή του όχι με ξένο αλλά με τον δικό της στολισμό, με σωφροσύνη και δικαιοσύνη, ανδρεία, ελευθερία κι αλήθεια, περιμένει έτοιμος να αρχίσει την πορεία προς τον Άδη. Εσείς, βέβαια, Σιμμία, Κέβη κι οι άλλοι,

κάποια στιγμή αργότερα θα πάρετε τον δρόμο. Εμένα όμως ήδη με καλεί, που θα έλεγε κι ένας τραγικός ήρωας, η ειμαρμένη. Ήρθε λοιπόν πια η ώρα να πάω για λουτρό, γιατί είναι καλύτερα θαρρώ να πλυθώ μόνος μου προτού πω το δηλητήριο και να μη βάζω τις γυναίκες σε μπελάδες να πλένουν το νεκρό μου.

Μετά απ' αυτά τα λόγια του Σωκράτη, ο Κρίτων: Έχει καλώς, Σωκράτη, είπε. Τι παραγγελίες όμως αφήνεις σε μένα ή σε αυτούς εδώ, σχετικά με τα παιδιά σου ή σχετικά με κάποιο άλλο θέμα, όποιο κι αν είναι, που θα μπορούσαμε να κάνουμε για να σ' ευχαριστήσουμε;

Αυτά ακριβώς που λέω πάντα, Κρίτωνα, δεν έχω να πω τίποτα καινούργιο. Φροντίζοντας και δουλεύοντας τον εαυτό σας, χάρη θα κάνετε σε μένα, σε ό,τι αφορά και στους εαυτούς σας, έστω κι αν δεν δεσμευτείτε τώρα. Αν αντίθετα αμελείτε τους εαυτούς σας και δεν θέλετε να ζείτε στα χνάρια, σαν να λέμε, όσων ειπώθηκαν μόλις αλλά και στο παρελθόν, ακόμα κι αν αναλάβετε τώρα σοβαρές και πολλές δεσμεύσεις, δεν θα προχωρήσετε ούτε βήμα.

Θα βάλουμε τα δυνατά μας, είπε, να τα εφαρμόσουμε. Εσένα όμως πως πρέπει να σε θάψουμε;

Όπως σας αρέσει, είπε, αρκεί να με πιάσετε και να μη σας ξεφύγω. Και γελώντας γλυκά, έστρεψε το βλέμμα σε μας και είπε: Δεν μπορώ, φίλοι μου, να πείσω τον Κρίτωνα ότι εγώ εδώ είμαι ο Σωκράτης, αυτός που συζητά αυτή τη στιγμή και βάζει σε τάξη τα λόγια του. Αντίθετα φαντάζεται ότι είμαι εκείνος που θα αντικρίσει λίγο αργότερα νεκρό και ρωτά πώς να με θάψει. Ό,τι εγώ επαναλάμβανα συνέχεια εδώ και ώρα, ότι δηλαδή, αφού πω το δηλητήριο, δεν θα μείνω πια κοντά σας, αλλά θα φύγω για την ευδαιμονία που ζουν, φαντάζομαι, οι μακάριοι, είναι γι' αυτόν, θαρρώ, κούφια λόγια, παρηγοριές για σας και συνάμα για τον εαυτό μου. Εγγυηθείτε λοιπόν για μένα στον Κρίτωνα, είπε, το αντίθετο απ' αυτό που ο ίδιος εγγυήθηκε στους δικαστές – γιατί αυτός εγγυήθηκε ότι σίγουρα θα παραμείνω. Εσείς ωστόσο εγγυηθείτε του ότι σίγουρα δεν θα παραμείνω όταν πεθάνω, αλλά θα φύγω μακριά, ώστε να το αντέξει ευκολότερα και, αντικρίζοντας το σώμα μου να καίγεται ή να παραχώνεται στον τάφο, να μη θλίβεται για μένα με τα δεινά, τάχα, που τραβάω, και να μη λέει στην ταφή ότι εκθέτει τον Σωκράτη ή κάνει την εκφορά του Σωκράτη, ή τον θάβει. Γιατί να ξέρεις, συνέχισε, καλέ μου Κρίτωνα, το να μη μιλάει κάποιος σωστά δεν είναι απλώς σφάλμα απέναντι στη γλώσσα, αλλά κάνει κακό και στις ψυχές. Πρέπει λοιπόν να μη λιποψυχείς, να λες ότι θάβεις το σώμα μου και να το θάβεις όπως σου αρέσει κι όπως σου φαίνεται σύμφωνο με την παράδοση.

Αφού είπε αυτά, σηκώθηκε και πήγε σε κάποιο άλλο δωμάτιο για να πλυθεί. Ο Κρίτων τον ακολούθησε και σε μας είπε να περιμένουμε. Περιμέναμε λοιπόν, συζητώντας μεταξύ μας για ό,τι είχε ειπωθεί κι εξετάζοντας το ακόμα μια φορά. Καθώς ξανασυζητούσαμε τότε για τη

συμφορά που μας είχε βρει, πιστεύαμε ειλικρινά ότι ήταν σαν να χάναμε τον πατέρα και θα μέναμε στην υπόλοιπη ζωή μας ορφανοί. Αφού πλύθηκε και δέχτηκε κοντά του τα παιδιά (είχε δυο μικρά αγόρια κι ένα μεγάλο), έφτασαν οι συγγενισσές του. Συζήτησε μαζί τους μπροστά στον Κρίτωνα και τους έδωσε συμβουλές. Έπειτα είπε να φύγουν οι γυναίκες και τα παιδιά κι ήρθε κοντά μας. Ο ήλιος κόντευε κιόλας να δύσει – είχε, βλέπεις, μείνει πολλή ώρα στα μέσα δωμάτια. Ήρθε λοιπόν, κάθισε κι από κει και πέρα δεν είπε πολλά. Κάποια στιγμή έφτασε ο υπάλληλος των Έντεκα, στάθηκε δίπλα του και είπε:

Σωκράτη, εσένα τουλάχιστον δεν έχω να σου καταλογίσω ό,τι καταλογίζω στους άλλους που τα βάζουν μαζί μου και με καταριούνται, όταν τους καλώ να πιουν το δηλητήριο κατά διαταγή των αρχόντων. Για σένα όμως είχα όλο αυτό το διάστημα και άλλες φορές, την ευκαιρία να καταλάβω ότι είσαι ο πιο ανώτερος, ο πιο μελίχιος και καλός άνθρωπος απ' όσους ήρθαν ποτέ εδώ μέσα. Έτσι λοιπόν και τώρα ξέρω ότι δεν τα βάζεις μαζί μου, γνωρίζεις δηλαδή ποιοι είναι οι υπεύθυνοι, αλλά μαζί τους. Λοιπόν – ξέρεις τι ήρθα να σου αναγγείλω – γειά σου και προσπάθησε ν' αντέξεις όσο μπορείς πιο εύκολα το αναπόφευκτο. Εκείνη τη στιγμή δάκρυσε, έκανε στροφή και απομακρύνθηκε.

Ο Σωκράτης, κοιτάζοντας προς το μέρος του, είπε: Γεια σου και σένα. Όσο για μας, θα ακολουθήσουμε όσα μας είπες. Και γυρίζοντας προς εμάς: Τι λεπτούς τρόπους, είπε, έχει αυτός ο άνθρωπος. Σε όλη τη διάρκεια της παραμονής μου ερχόταν να με δει και συζητούσε πότε πότε μαζί μου. Εξαιρετικός άνθρωπος... Και τώρα με πόση ευγένεια με αποχαιρετά με δάκρυα. Εμπρός λοιπόν, Κρίτωνα, ας συμμορφωθούμε με όσα είπε, κι ας φέρει κάποιος το δηλητήριο, αν είναι τριμμένο. Αλλιώς ας το τρίψει αυτός που θα μου το δώσει.

Και ο Κρίτων: Ωστόσο, αν δεν απατώμαι, Σωκράτη, είπε, ο ήλιος είναι ακόμη πάνω στα βουνά και δεν έχει δύσει τελείως. Εξ άλλου, ξέρω κι άλλους που το ήπιαν πολύ αργότερα από τη στιγμή που τους έδωσαν την εντολή, αφού δείπνησαν κι ήπιαν για τα καλά κι έκαναν συντροφιά με όσους επιθυμούσαν. Μην επείγεις λοιπόν. Υπάρχει ακόμα χρόνος.

Κι ο Σωκράτης: Πολύ φυσικό, Κρίτωνα, είπε, να το κάνουν εκείνοι που λες, γιατί νομίζουν ότι κάτι κερδίζουν έτσι, αλλά και πολύ φυσικό για μένα να μην το κάνω. Γιατί φαντάζομαι ότι τίποτα δεν κερδίζω να το πω λίγο αργότερα, πέρα απ' το να είμαι για γέλια, που κολλάω έτσι στη ζωή και προσπαθώ να την εξοικονομήσω, τη στιγμή που δεν μου απομένει πια καθόλου. Εμπρός λοιπόν, άκουσέ με και μη φέρνεις αντιρρήσεις.

Μετά απ' αυτά, ο Κρίτων έκανε νόημα στον δούλο που στεκόταν δίπλα. Εκείνος βγήκε και γύρισε μετά από λίγο μαζί μ' αυτόν ο οποίος επρόκειτο να του δώσει το δηλητήριο, που το

έφερνε τριμμένο μέσα σε μια κύλικα.

Όταν τον είδε ο Σωκράτης: Εντάξει, καλέ μου άνθρωπε, είπε, εσύ που ξέρεις απ' αυτά, τι πρέπει να κάνω;

Τίποτε άλλο, απάντησε αυτός, παρά να το πιείς και να κάνεις μια βόλτα, μέχρι να νιώσεις βάρος στα πόδια, έπειτα να ξαπλώσεις. Αυτό θα κάνει έτσι τη δουλειά του. Λέγοντας αυτά, έτεινε την κύλικα στον Σωκράτη.

Κι εκείνος την πήρε πολύ γαλήνιος, Εχεκράτη, χωρίς να τρέμει και χωρίς να αλλάξει το χρώμα ή την έκφρασή του. Κοιτάζοντας λοξά προς το μέρος του ανθρώπου με το συνηθισμένο ταυρίσιο βλέμμα του: Τι νομίζεις; Είπε. Με τούτο το ποτό επιτρέπεται να κάνουμε σπονδή σε κάποιον θεό ή όχι;

Σωκράτη, απάντησε αυτός, τρίβουμε ακριβώς όσο υπολογίζουμε ότι χρειάζεται για να πιεί κανείς.

Καταλαβαίνω, είπε εκείνος. Επιτρέπεται ωστόσο και επιβάλλεται, φαντάζομαι, να δεηθώ στους θεούς να έχει αίσιο τέλος η μετοίκηση από εδώ προς τα εκεί. Δέομαι λοιπόν, και είθε να γίνει έτσι.

Αφού είπε αυτά, χωρίς να κάνει τον δύσκολο και να δείξει αηδία, το ήπια με μιας μέχρι την τελευταία σταγόνα. Μέχρι εκείνη τη στιγμή, οι περισσότεροι από μας είχαμε καταφέρει να συγκρατηθούμε και να μην κλάψουμε, όταν όμως τον είδαμε να πίνει, να το έχει πιεί, δεν μπορούσαμε άλλο. Και μένα ακόμα, χωρίς να το θέλω, με πήραν επί τόπου τα δάκρυα και, καλύπτοντας το πρόσωπο, έκλαιγα με την ψυχή μου για μένα – όχι για εκείνον, αλλά για την τύχη μου, που θα έχανα έναν τέτοιο σύντροφο. Ο Κρίτων πάλι, ήδη πριν από μένα, μην καταφέρνοντας να συγκρατήσει τα δάκρυα, σηκώθηκε να βγει. Κι ο Απολλόδωρος, που ήδη από πριν δεν σταμάτησε στιγμή να κλαίει, τώρα πια άρχισε να μουγκρίζει από πόνο και οργή και τσάκιζε την καρδιά σε όλους τους παρόντες, εκτός βέβαια από τον Σωκράτη.

Κι εκείνος: Τι είναι αυτά που κάνετε, καλοί μου άνθρωποι; Εγώ έδωξα τις γυναίκες κυρίως γι' αυτό, για να μην παρεκτραπούν σε τέτοια πράγματα. Έχω ακούσει μάλιστα ότι πρέπει να τελειώνει κανείς με ευχές και καλά λόγια. Ησυχάστε λοιπόν και φανείτε δυνατοί.

Κι εμείς, όταν τον ακούσαμε, νιώσαμε ντροπή και συγκρατήσαμε τα δάκρυα. Εκείνος, αφού έκανε μια βόλτα, επειδή, είπε, βάρυναν τα πόδια του, ξάπλωσε ανάσκελα – γιατί έτσι του

συνέστησε ο άνθρωπος, που συνάμα τον έπιανε κι εξέταζε κάθε λίγο τις πατούσες και τα πόδια του. Έπειτα, αφού πίεσε δυνατά την πατούσα του, τον ρώτησε αν το αισθανόταν. Εκείνος είπε όχι. Στη συνέχεια τις κνήμες κι ανεβαίνοντας προς τα πάνω μας έκανε να καταλάβουμε ότι πάγωνε κι ότι η ακαμψία είχε αρχίσει. Τον έπιασε πάλι κι είπε ότι όταν φτάσει μέχρι την καρδιά, τότε θα φύγει ο Σωκράτης.

Ήδη είχε αρχίσει να παγώνει το σώμα του γύρω από το υπογάστριο. Κι εκείνος αποκαλύπτοντας το πρόσωπό του, - το είχε ήδη καλύψει μ' ένα μαντήλι – είπε – το τελευταίο που βγήκε από το στόμα του: Χρωστάμε, Κρίτων, ένα κόκορα στον Ασκληπιό. Να του τον δώσετε, μην το αμελήσετε.

Εντάξει, είπε ο Κρίτων. Μήπως θες τίποτε άλλο;

Στην ερώτηση του Κρίωνα δεν απάντησε πια. Μετά από λίγο όμως σάλεψε, κι ο άνθρωπος τον ξεσκέπασε. Εκείνος είχε στυλώσει το βλέμμα. Βλέποντάς τον ο Κρίτων, το έκλεισε το στόμα και τα μάτια.

Αυτό, ήταν, Εχεκράτη, το τέλος του συντρόφου μας, ενός ανθρώπου που, όπως θα λέγαμε εμείς, ήταν, απ' όσους μας δόθηκε να γνωρίσουμε, ο καλύτερος του καιρού του, ο πιο φρόνιμος και δίκαιος.

Εκτύπωση στις 2015-04-18

Από την ιστοσελίδα **e-Belysning**

fth/el/sx_PrintPage.asp?textID=22&export=word